



Lubomir OLEŚNIEWICZ

## Nadnoteckie Towarzystwo Kultury

---

Krótki opis długiego trwania<sup>1</sup>

**Geneza** regionalizmu nadnoteckiego jest nierozłącznie związana z utworzeniem w Zielonej Górze w 1957 roku Lubuskiego Towarzystwa Kultury (dalej: LTK), którego struktura federalistyczna stała się motorem rozwoju regionalizmu lubuskiego poprzez tworzenie towarzystw filialnych.

**Do pierwszych** towarzystw filialnych LTK należało powstałe 30 listopada 1959 roku Strzelecko-Krajeńskie Towarzystwo Kultury (dalej: SKTK), które po okresie zastoju i reaktywacji 27 lutego 1963 roku miało siedzibę w Drezdenku. Cele działalności tej organizacji pozarządowej zostały zdefiniowane w formie bardzo zsyntetyzowanej jako „odbudowa polskiej granicy kulturowej na Odrze i Nysie Łużyckiej, co stało się możliwe w konsekwencji oparcia na tych rzekach zachodniej granicy politycznej Polski”<sup>2</sup>. 1 czerwca 1965 roku utworzono w nim Sekcję Badań Regionalnych (dalej: SBR). Sekcja ta zintensyfikowała cykliczność otwartych spotkań odczytowych, które przybrały postać konferencji popularnonaukowych.

**Pierwszym** uporządkowanym kompendium wiedzy o tym subregionie był opublikowany w 1967 roku przewodnik turystyczny po powiecie strzelecko-drezdeńskim. Jako jeden z pierwszych powstałych na Ziemi Lubuskiej był swojego rodzaju „podręcznikiem historii lokalnej”<sup>3</sup>. Punktem kulminacyjnym popularyzatorskiej aktywności SBR, w powiązaniu z pracami badawczymi, było sporządzenie całościowego opracowania historii tej miejscowości. Z okazji 650-lecia nadania osadzie praw miejskich, przygotowana została w 1967 roku „Kronika grodu i miasta Drezdenka”<sup>4</sup>. W tym samym czasie powołana została z inicjatywy Nadnoteckiego Towarzystwa Kultury (dalej: NTK) przy Domu Kultury Izba Muzealna<sup>5</sup>.

**W latach 1968 i 1969** kontynuowana była działalność wydawnicza dotycząca historii regionu. Ukazywały się cyklicznie jednodniówki z tekstami członków SBR i całego Towarzystwa. Te i inne sukcesy skutkowały poświęceniem siódmego numeru wydawanych przez LTK „Zeszytów Lubuskich“ wyłącznie tematyce Drezdenka. Opublikowane zostały w nim referaty jednej z sesji popularnonaukowej zorganizowanej w Drezdenku, a w numerze 12 z 1972 r. zatytułowanym „Ziemia Strzelecko-Krajeńska“ umieszczono wystąpienia na strzeleckiej konferencji poświęconej całemu powiatowi w kontekście jubileuszu 25-lecia powojennej historii tego obszaru. Rok 1974 był, m.in. na bazie informacyjnej, stworzonej przez Izbę Muzealną, rokiem popularyzacji wiedzy o regionie wśród młodzieży szkolnej oraz - w rozszerzeniu klimatu powstałego w tym kontekście - innych inicjatyw, takich jak konkursy wiedzy, spotkania autorskie. SKTK otrzymało za to wszystko na ogólnopolskim konkursie „Bliżej regionu - bliżej kraju“ , zainicjowanym przez Ministerstwo Kultury i Sztuki II miejsce, a na wystawie „Stowarzyszenia regionalne w XXX-leciu Polski Ludowej” zorganizowanej w dniach 9-24 października tego samego roku SKTK zostaje wyróżnione dyplomem i nagrodą.

**16 grudnia 1975** roku wyłoniło się z SKTK Nadnoteckie Towarzystwo Kultury. Był to praktycznie rozłam w regionalizmie nadnoteckim, bo strzelecka „część“ działała nadal nie zmieniając nazwy. Rok 1976 był rokiem rozszerzenia pola działalności Izby o „obsługę ruchu turystycznego oraz ochronę zabytków“<sup>6</sup>. W roli przewodników występują najczęściej obok prezesa SBR NTK, Franciszek Graś oraz Witold Zieleniewski. Na bazie tej działalności powstaje w 1977 roku opracowanie, które spełnia również funkcję przewodnika turystycznego<sup>7</sup>.

**W 1981 roku**, w czasie gdy prezes SBR NTK dr Stanisław Talarczyk sprawował funkcję przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej (ówczesnej Rady Miasta), rozpoczęły się prace rewaloryzacyjne XVII-wiecznego spichlerza, co otworzyło drogę do powstania Muzeum Puszczy Drawskiej i Noteckiej. Kronikarz NTK skomentował to stwierdzeniem „Tym samym spełnione zostały inicjatywy i starania NTK”<sup>8</sup>. Muzeum staje się też na pewien okres jego siedzibą i polem działania.

**W tym czasie** i w takim klimacie prezes SBR podejmuje pracę nad monografią całego powiatu. Trwała ona ponad dziesięć lat i została zakończona w 1995 roku. Powstało w jej wyniku dwutomowe, liczące około 1000 stron *opus magnum*, które staje się *opus vitae* autora<sup>9</sup>. Po tym nastąpiła jego przeprowadzka do Szczecina, co zakończyło praktycznie działalność SBR.

**W tym samym** roku powstał periodyk NTK - „Kwartalnik Drezdenecki”<sup>10</sup>. Cała praca stowarzyszenia skupiła się w tym czasie na jego redagowaniu. Kwartalnik staje się (etapowo)<sup>11</sup> najważniejszym źródłem wiedzy o mieście, jego życiu społecznym i kulturalnym oraz (wycinkowo) jego historii. Ukazują się w nim również przedruki z wzmiankowanej wyżej monografii powiatu. Dwuletnia przerwa

w wydawaniu „Kwartalnika“ , która nastąpiła w latach 1998 -1999 wiązała się z zaprzestaniem działalności wszystkich członków Towarzystwa. Wznowienie jego wydawania w 2000 roku<sup>12</sup> pociągnęło za sobą równoczesną reaktywację działalności NTK w połączeniu z jego przystąpieniem w 2002 roku do nowopowstałego ogólnopolskiego związku Ruchu Stowarzyszeń Regionalnych RP (dalej: RSR RP).

**Reaktywowana** NTK podejmowała różnego rodzaju starania o edycję tej bardzo obszernej historii swojego regionu, ale bezskuteczne. Dopiero włączenie się do tych starań Uniwersytetu Szczecińskiego doprowadziło do przeprowadzenia w 2010 r. wspólnie z NTK polsko-niemieckiej konferencji na temat historii Obszaru Dolnej Noteci<sup>13</sup> pod patronatem Burmistrza. Jej przesłaniem było stworzenie klimatu do edycji tego dzieła, o którym w recenzji najwybitniejszego polskiego znawcy dziejów Nowej Marchii prof. Edwarda Rymara można przeczytać: „Recenzowana książka to monument, panorama dziejów politycznych, społecznych, gospodarczych, kulturalnych [...]”<sup>14</sup>. Choć była to trzecia (patrząc chronologicznie) tego typu konferencja promująca Drezdenko, również na płaszczyźnie akademickiej, była ona jednak pierwszą takiej rangi w całym powiecie strzelecko-drezdeneckim i mająca tak duże oddziaływanie.

Plenum  
konferencji  
7.05.2010 r.  
w Sali Sesyjnej UM  
w Drezdenku.



Od lewej:  
Starosta powiatu,  
Burmistrz Drezdenka,  
prof. A. Sakson, dyrektor Instytutu  
Zachodniego w Poznaniu,  
prof. E. Włodarczyk, prorektor  
ds. kształcenia Uniwersytetu Szczecińskiego  
dr A. Talarczyk, koordynator  
ds. współpracy z zagranicą  
w Instytucie Filologii Germańskiej  
Uniwersytetu Szczecińskiego  
Z. Marcinkowski, Redaktor  
Naczelny „Kwartalnika Drezdeneckiego“, wygłaszający laudatio na  
część autora Historii Obszaru  
Dolnej Noteci.

(fot. Lubomir Oleśniewicz)

**Konferencja** spełniła swoje zadanie. Pierwszym krokiem w tym kierunku była restytucja SBR przez dr. Andrzeja Talarczyka. Sekcja ta rozbudowała swój członkowski potencjał intelektualny dzięki wstąpieniu do niej kilku przedstawicieli środowiska akademickiego Szczecina, których interdyscyplinarna działalność naukowo-dydaktyczna obejmowała również problematykę nowomarchijską, oraz poszerzyła problematykę „Kwartalnika Drezdeneckiego” o następujące cykle tematyczne: 1. Widziane znad Odry, 2. Wyprawy studyjne SBR NTK, 3. Biblioteka małych ojczyzn, czyli ex libris Sekcji Badań Regionalnych NTK<sup>15</sup>.

**Na łamach** „Kwartalnika“ Sekcja również przedstawiła - w nawiązaniu do tradycji jej dorobku z okresu 1965-1995 - uchwalone na posiedzeniu NTK 4 czerwca 2010 roku 5-punktowe założenia programowe, których absolutnym priorytetem stała się ponownie działalność naukowo-popularyzatorska<sup>16</sup>.

Robocze zebranie  
Nadnoteckiego  
Towarzystwa Kultury  
w Bibliotece  
Miejskiej  
w Dreddenku  
w 2011 r.



Od lewej: dr A. Talarczyk,  
G. Lipiato, J. Cabaj, W. Borenstein,  
Z. Marcinkowski, M. Borenstein  
i zaproszony gość.

Uroczystość  
wręczania dyplomów  
za współpracę  
z „Kwartalnikiem  
Drezdeneckim” 2012



Od lewej:  
T. Stankiewicz, dyrektorka Biblioteki Miejskiej,  
Anna Makowska-Cieleń z Gorzowa Wlkp., reprezentantka Ziemi Lubuskiej w RK RSR RP w Warszawie,  
M. Pietruszak, burmistrz Drezdenka,  
Z. Marcinkowski,  
dr Alicja Biranowska-Kurtz ze Szczecina  
i dr Andrzej Talarczyk, Prezes SBR NTK i NTK

(fot. ze zbioru Andrzeja Talarczyka)

**Kolejnym** etapem realizacji programowych dążeń SBR NTK było utworzenie w 2012 roku przy Wojewodzie Lubuskim Janie Świrepo Komitetu Honorowego, który postawił sobie za cel umieszczenie na historycznym Ratuszu w Dreddenku tablicy *in memoriam* Stanisława Talarczyka. Komitet ten, skupiający w swoim składzie wybitnych naukowców i regionalistów z Ziemi Lubuskiej, Wielkopolski i Pomorza Zachodniego, doprowadził do odsłonięcia tej tablicy 6. czerwca 2014 roku.

Sala Senatu  
Uniwersytetu  
Szczecińskiego



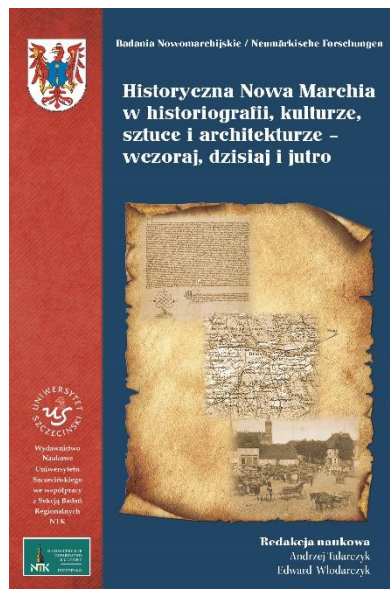
Od lewej:  
dr A. Biranowska-Kurtz,  
prorektor prof. E. Włodarczyk,  
A. Makowska-Cieleń,  
L. Oleśniewicz, Z. Marcinkowski  
i dr A. Talarczyk

W 2015 roku NTK otrzymuje na wniosek Rady Krajowej RSR RP w Warszawie od Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego odznakę honorową „Zasłużony dla Kultury Polskiej” za całokształt działalności regionalizmu nadnotecznego spod znaku SKTK i jego kontynuatorki NTK<sup>17</sup>.

**Projekt tomu** pokonferencyjnego, który składał się w 2010 roku z ośmiu artykułów, zwiłokrotnił w sześcioletnim okresie oczekiwania na edycję swoją objętość i rozrósł się do liczącej 481 stron monografii zbiorowej, zawierającej m. in. teksty o najnowszym stanie badań nowomarchijskich zarówno w Polsce, jak i w Niemczech.

**Monografia** ta jest jednocześnie pierwszym tomem specjalnym polsko-niemieckiej serii wydawniczej utworzonej w Wydawnictwie Naukowym US „Badania Nowomarchijskie/Neumärkische Forschungen“, we współpracy z SBR NTK. Historycznym kontekstem jej edycji w 2017 roku były , co zostało szczególnie zaznaczone okolicznościowym logo, obchody 700-lecia nadania praw miejskich Drezdenku. Ponadto na XI Kongresie RSR RP w Legnicy w 2018 roku otrzymała ona nagrodę specjalną im. Anatola Omelaniuka w kategorii najlepszej książki regionalistycznej roku 2017.<sup>18</sup> i była wystawiana na Targach Książkowych w Warszawie i Krakowie.

*Historia Obszaru Dolnej Noteci* jest jej drugim tomem specjalnym, którego wersja finalna została uaktualniona o najnowszy stan badań i ukaże się przy „drugim podejściu edycyjnym” jeszcze w tym roku.<sup>19</sup>



Pierwsza strona obwoluty pokonferencyjnej monografii zbiorowej

# Przypisy

---

- <sup>1</sup> Tekst powstał w konsultacji z dr. Andrzejem Talarczykiem, prezesem Sekcji Badań Regionalnych NTK.
- <sup>2</sup> Por. Wstęp w : *Nadnoteckie Towarzystwo Kultury - XX lat w służbie regionu drezdenkowskiego*, praca zbiorowa pod przewod. dr. S. Talarczyka, Drezdenko 1984, s. 1984.
- <sup>3</sup> Jego autorem był prezes SBR NTK, Stanisław Talarczyk, a tytuł brzmiał : *Strzelce Krajeńskie, Drezdenko i okolice. Przewodnik krajoznawczy*, Zielona Góra 1966.
- <sup>4</sup> Jej autorem jest wymieniony wyżej prezes SBR NTK.
- <sup>5</sup> Wg. piszącego te słowa, będącego pod koniec lat sześćdziesiątych dyrektorem Domu Kultury, nastąpiło to w 1968 roku, przy jego współudziale.
- <sup>6</sup> Por. F. Graś, *Kronika Nadnoteckiego Towarzystwa Kultury*, [w:] *Nadnoteckie Towarzystwo Kultury. XX lat w służbie społeczeństwa i regionu drezdenkowskiego*, red. S. Talarczyk, Drezdenko 1984, s. 6.
- <sup>7</sup> Por. F. Graś; W. Zieleniewski: *Drezdenko i okolice*. Drezdenko 1977.
- <sup>8</sup> Por. F. Graś... op. cit., s. 11.
- <sup>9</sup> Por. S. Talarczyk: *Historia obszaru Dolnej Noteci do roku 1945. Strzelce Krajeńskie-Drezdenko-Dobiegniew i okolice*. (Maszynopis)
- <sup>10</sup> Redaktorem naczelnym został jego inicjator Zygmunt Marcinkowski, a sekretarzem Lubomir Oleśniewicz, który obejmuje również funkcję sekretarza całego NTK.
- <sup>11</sup> Ukazywał się on (z dwuletnią przerwą) 17 lat. Ostatni numer wyszedł na początku 2017 roku, przed obchodami 700-lecia nadania praw miejskich Drezdenku.
- <sup>12</sup> Po tej przerwie wychodzi on do 2017 roku.
- <sup>13</sup> Konferencja odbyła się 7 maja 2010 r. w sali sesyjnej Urzędu Miasta w Drezdenku i w Pałacu w Mierzęcinie. Jej inicjatorem był dr Andrzej Talarczyk we współpracy z prof. Edwardem Włodarczykiem, prorektorem US, oboje rodem z powiatu strzelecko-krajeńskiego. Patronat przejął Burmistrz Drezdenka, a wsparcia naukowego udzielił prof. Andrzej Sakson, dyrektor Instytutu Zachodniego z Poznania. Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze udzielił poparcia finansowego. Więcej na temat konferencji por. Anna Makowska-Cieleń, *Polsko-niemiecka konferencja naukowa poświęcona doktorowi Stanisławowi Talarczykowi (1922–2002) – in memoriam*, [w:] *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny*, nr. 17, 2010, s. 535-540.
- <sup>14</sup> Por. Edward Rymar: *Stanisław Talarczyk, Historia Obszaru Dolnej Noteci do 1945 roku. Strzelce Krajeńskie-Dobiegniew i okolice, ss. 949. Recenzja wydawnicza - wewnętrzna*, Pyrzyce, dnia 15 stycznia 1998 r., s. 22. (Archiwum Domowe Andrzeja Talarczyka.)
- <sup>15</sup> To wszystko dowartościowało dodatkowo już bardzo wysoki poziom tego periodyku i przyczyniło się do przyznania jego redaktorowi naczelnemu w 2014 roku na X Kongresie RSR RP medalu im. Aleksandra Patkowskiego, przynawanego za zasługi dla idei regionalizm.
- <sup>16</sup> Por. A. Talarczyk, L. Oleśniewicz, Sekcja Badań Regionalnych i jej założenia programowe, [w:] „Kwartalnik Drezdenecki” 2010, nr 3 (52) s. 5 i nast.
- <sup>17</sup> Została ona uroczystie wręczona na I Ogólnopolskim Zjeździe Regionalistów nad Odrą we Wrocławiu . Odebrał ją w dniu 12 czerwca 2015 roku w imieniu Towarzystwa dr Andrzej Talarczyk, od 2011 roku prezes całego NTK oraz od 2014 roku przedstawiciel wraz z Anną Makowską-Cieleń z Gorzowa Wlkp. mandatu lubuskiego regionalizmu w RK RSR RP.
- <sup>18</sup> Por. *Historyczna Nowa Marchia w historiografii, kulturze, sztuce i architekturze - wczoraj, dzisiaj i jutro*. Red. nauk. A. Talarczyk/E. Włodarczyk. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe US, 2017 (Badania Nowomarchijskie/Neumärkische Forschungen, tom specj. I, Sonderbd. I) Jest to pierwsza publikacja powstała przy współpracy z („drugą”) SBR NTK, dedykowana in memoriam prezesa („pierwszej”) SBR NTK.
- <sup>19</sup> Więcej na temat historii NTK por. Andrzej Talarczyk: Regionalizm nad Dolną Notecią w kontekście akademickich badań nowomarchijskich. Szanse i zagrożenia, [w:] *Ziemia Lubuska* nr 3/2017, s. 227-245.